

Hatodik levél*

Mária kedves,

elakadtunk. Nem most, jó ideje már. Másfél éve, hogy a *Hajtúkanyar* a 2007-es könyvhétre újra megjelent, s voltaképp már akkor sejthető, érezhető volt, hogy a dolgok nem úgy mennek, mint reméltem, mint terveztem. De mégis – egyfajta vakhittel – bizakodtam. A *Hajtúkanyar*, mint az életműsorozat előző darabjai is, szépre, nekem talán a legszebbre sikeredett. *Faragó Ági*, tudja, a könyvtervező, igazán beleadott anyait-apait. Hosszan levelezett *Váli Dezső*vel s megszerezte tőle a hozzájárulást, így a címlapra rákerülhetett a *Régi zsidó temető* című rózsaszín krétarajz, pontosabban annak egy izgalmasan szép, megnyugtatóan felkavaró részlete. A kézbesimuló formátum a szokásos, a hosszabb szöveg miatt a korábbiaknál kissé takarékosabb a szövegtükör, a könyv szélein keskenyebb a margó, de az olvasónak ez talán fel sem tűnik, merthogy a szöveg jól olvasható. A dokumentumrészletek – kisebb fokozatban, talán három kvirtnyi beütéssel és más betűtípussal – igazán jól elkülönülnek. Azt hiszem, végre a *Norannál* született meg a szöveghez valóban méltó, külső-belső hordozó.

A kötet végére írt utószavamért barátainktól kaptam néhány barátságos vállveregetést, főleg azért, mert a visszhangokba nem csak a sajtóban megjelentekből szemezgettem, hanem a levelezéséből is. Berkeinkben leginkább *Mérei Ferenc* (magán)levelének örültek, tényleg fontos mondatok voltak. Emlékszik még rájuk? (Persze, hogy emlékszik, én is inkább csak emlékeztetőül idézem, elsősorban is figyelemfelkeltésül „levelezésünk” olvasóinak... Szóval: „*A regényben nincsenek extrém történetek. Nem ír le elviselhetetlen borzalmakat. Az epizódok szinte elviselhetők. Mégis a szöveg egyetlenes ütemével az elviselhető borzalmak szintjén érezteti, hogy itt nem szerencsétlenség tör-*

ténik, nem egy katasztrófa áldozatairól van szó. Az első perctől fogva jól szervezett ipari létesítményben járunk, egy gyárban: halálgyárban. Ezt a hatást a regény nagyrészt szerkezetével éri el. Az élménybeszámoló (...) és a dokumentumsorozat mint két óriási fogaskerék kapcsolódik egybe. Lassú, egyetlenes ritmusban mozog a kétféle beszámoló és tépi, darálja az eleven testeket...”)

„Berkeinkben” – írtam pár sorral feljebb. Hát igen, ez a keserű valóság: új-régi könyve lényegében észrevétlen maradt. Az új kiadásra mindössze *Benedek Szabolcs* reflektált a *Jenei Gyula* szerkesztette *Esőben*. Olvasónaplójában a többi között azon furcsálkodik, hogy a *Hajtúkanyar* – amelyről sokan tudnak, amit úgy általában ismernek – mennyire nincs benne sem az irodalmi, sem az általános köztudatban. S tényleg nincs. Alig néhány hónapja, hogy barátilag meghívtak a Bálint Közösségi Házba azért, hogy Magáról beszéljek. Kérdezték, nem baj, hogy csak 20-25-en szoktak lenni? Dehogyan baj, feleltem, köszönve a meghívást. Velem együtt sem voltunk tízen, ez is rendben volt, azon már inkább elmerengtem, hogy a jelenlevők fele – ott, ezen a helyszínen – még csak nem is hallotta az író névét. De ha valóban úgy sikerült az est, ahogy éreztem, akkor, Mária, szereztem Magának egy-két új olvasót...

Kerülgetem a dolgot, de csak meg kell írnom, amire a legelején, kissé eufemisztikusan utaltam. Így, ebben a formájában vége az életműsorozatnak. Torzóban marad, mint oly sok korábbi vállalkozás. S úgy tűnik, vége a *Norannak*. Legalább is abban a formájában, ahogy indultunk, mindenképp. A fájó részletek ma már érdektelenek is: a veszekedések, a vissza nem hívások, a levelek, e-mailek válasz nélkül hagyásai lassan-lassan megérlelték azt a döntésemet, amelyre, mint hagyatékának gondozója, anélkül is kényszerültem volna: más műhelyt kell keresnem a még publikálatlan *Pátkai Ervin szobrászról* készített

---

*Ha jól emlékszem, és szinte bizonyos, hogy jól emlékszem, amíg Ember Mária élt, soha nem írtunk egymásnak olyan „igazi”, beszámoló levelet. Egyszer kiszámoltam, hogy az 1976-ban való megismerkedésunktől haláláig tartó időszakban, mintegy kétszázhuszezer óra volt, ebből jónéhány ezret igen intenzív beszélgetéssel töltöttünk, de még kétórányi sincs, amit magnetofonszalag is őriz; a rámtestált hagyatékban több ezer levél is található, közöttük nekem szóló, illetve Mária-hoz írott nincs. A néhány darab üzenős fecnit nem tartom lényeginek. Máriaival, akinek szakmai életemben a legtöbbet köszönhetek, 2002-ben, közvetlenül a halála után kezdtem egyoldalú – nyílt – levelezésbe. Első alkalommal a nekrológ helyett szólítottam meg, utána beszámoltam arról, hogy miként kezdtem hozzá irodalmi hagyatéka feldolgozásához, s hogy halála utáni első könyve is megjelent. Harmadszor akkor fogtam tollat (ide, a Barátságba), amikor szülőfalujában, Abádszalókon felavatták a mellszobrát, negyedszer, amikor a *Naplónak* indult című ismeretlen kisregényével elindult az általam gondozott életműsorozat. Az ötödik levél szintén e hasábkon kapott nyomdafestéket a 75. (meg nem ért) születésnap ürügyén.

E lábjegyzet, úgy érzem, igen csonka lenne a bibliográfiai adatok nélkül, tehát: Meghalt Ember Mária. Népszabadság, 2002. január 2., Második levél – Ember Mária-nak. Eső, 2003. április., Abádszalók díszpolgára: Ember Mária – Harmadik levél. Barátság, 2003. november.; Negyedik levél – *Naplónak* indult... Könyvhét, 2005. november.; Ötödik levél. Barátság, 2006. április.

képes kismonográfiájának, *Atlantisz* című regényének, a *Szórakozott professzor Párizsban* és *Az instruktor* című kisregényének és az *Ismertem őket* munkacímű, pótmemoárnak is beillő portrészorozatának. Hogy régebbi remek könyveiről (*Egy boldog nő*, *A halálvonat artistái*, *Wallenberg Budapesten*, *El a faluból*, *2000-ben fogunk még élni?*) ne is beszéljek...

A más műhely keresése mostanság viszont, meg kell, hogy mondjam, lehetetlen. Mária, mióta nem mindennapjainkat éli, megint változott kissé a világ,

az utóbbi hónapokban különösen. Válság van, visszafogás és háritás. Próbálkozni sem érdemes.

A már citált utószavamban azt írtam a Hajtúka-nyarról (de Magáról is), hogy a klasszikussá érés előtti időszakát éli. Ebben a relációban 1-2-3 év röpké pillanat csupán.

Várok hát tovább. Türelmes türelmetlenséggel.

Barátsággal,

Murányi Gábor

Koch Valéria versei Ember Mária fordításában

Elégia

(Elegie)

Apám, mondd: szörnyű volt az út a túlsó partra?
Jött a Sötét Angyal, vajon, hogy átkísérjen,
vagy ezt is egyedül kellett már megtenned,
csak kórtermi csempék bámultak hidegen?

Apám, milyen sivár
ez a virágcsodákkal elborított sírod,
melynek alázattal adtad át a tested,
mert csődöt mondott itt a tudomány
s megmenteni még a szeretet sem tudott –

Meg-meglebben előttem kérő arcod.

Mondd, könnyebb ott neked most, bátor szenvedőnek?
Szárnyakat kapva jársz tisztáson, mezőkben
nyíló virágok közt, eltévedt agronómus?
Léted folyama
homokba fúl az úrben.
Felhő lettél, könnyek, eresz csordulása.
Mindenben ott vagy
szerény darabja Te a mindenségnek –
elhangolva mássá.

(1981)

Levél a világ nagy öreg uraihoz

(Brief an die grossen alten Männer der Welt)

szeretnék még élni
gyerekeket szülni

májusban táncolni virágot locsolni
és nem szétesni szépen öregedni
magas kort megérni mint Önök

(1985)

Szomorú keringő

(Valse triste)

hát a szerelemnek is vége
színes virágágyások
szótalan hervadása

bármerre nézel csak
agyagot láthatsz
bármerre fülelsz csak
mák kotyog gubóban
ideje imádkoznod ma éjjel

vetkőzz le
húzódj be

az élet fut tovább

(1984)

A gyermekkor üveggolyója

(Glaskugelkindheit)

Rég elgurult már
a gyermekkor üveggolyója
s benne egy kislány
szőke eszmélése

a tóban nyugszik
sok éve sápad
dobog még a magva
bár nem süti Nap

Rég eltörött már
a gyermekkor üveggolyója
s benne a kislány
kék szeme sötét ég

behavazva nyugszik
az öröklétben
elveszett ösvény
lelkek homokján

(1978)